הקדמת ספר הפליאה

יוצא לאור ע״י מיכל אורון

מבוא*

בבדיקת כתבי היד הרבים של "ספר הפליאה" התברר, כי קיימים נוסחים של ספר הפליאה בהם חסרה ההקדמה המצויה בדפוסים**. לעומת זאת נמצאו ששה כתבי יד בהם מופיע נוסח הקדמה השונה מן הנוסח הנדפס ומן הנוסח המופיע בכתבי יד אחרים. נוסח זה מכיל תוספות על הנוסח המצוי. זהו לדעתי נוסח מאוחר שנתחבר, כנראה, ע"י אחד המעתיקים שהרחיב את יריעת ההקדמה שהיתה בידו. עם זאת נמצא כאן נוסח מלא של גרעין ההקדמה, אשר נמצא חסר בנוסחים הנדפסים ובכתבי היד האחרים.

כתבי היד

1. כ"י ניו יורק J.T.S. mic 2202. זהו כ"י של ספר הפליאה המכיל 275 דפים. בדף הראשון נמצאות שתי חתימות: בנימין שלם, ויצחק עטיאס. כן נמצא בו ציון לקניית הספר: "קניתיו אני שאפי". בסופו של כתב היד קולופון: "נשלם זה הספר אשר שמו נעלם האל ימחול פשע נעלם ביום ב' כט למרחשון האל יסיר ממנו פשע ועון על ידי ר' משה בר דוד האל ימהר משיח בן דוד וכתבתיו לנחמן בכר' חיים האל יתן לנו חיים ויזכה להגות בו הוא ובניו ולהורישו לבני בניו ככתוב לא ימושו מפיך ומפי זרעך מעתה ועד עולם". כתב היד מצוין בקטלוג ככתב־יד מן המאה הט"ו הכתוב בכתיבה איטלקית[1].

2. כ"י לונדון 11 OR 10694/6 (גסטר 78); ס' המכון לתצלומי כ"י עבריים 8009 [= כ"י לו] אוסף של כתבי יד שונים בקבלה. מדף 264 עד 471 ע"ב — ספר הפליאה. [עותק לא שלם, סיומו מקביל לדף לא/ד בנוסח הנדפס בדפוס פשמישל ח"ב.] בתוך כתב היד קולופון, בו מצויינת שנת הכתיבה תכ"ה (1665)[2].

3. כ"י ליוורנו ת"ת 60; ס' 12484 כ"י של ספר הפליאה. עותק לא גמור (סיומו מקביל לדף ב/א בנוסח דפוס פשמישל ח"ב). כתב היד כתוב בכתיבה מטפוס צפון

* בדיקת כתבי היד של ספר הפליאה נעשתה לראשונה על־ידי במסגרת עבודת הדוקטוראט שכתבתי על ספרי הפליאה והקנה, יסודות הקבלה שבהם, עמדתם הדתית־חברתית ודרך עצובם הספרותית, בהדרכת מורתי פרופ' רבקה שץ אופנהיימר. תודתי נתונה לאוצרים של הספריה הבריטית בלונדון והספריה של הסמינר התיאולוגי היהודי בניו־יורק, שהתירו לי את השמוש בצלומי כתבי היד של ספר הפליאה ואת הוצאתם לאור. כן ברצוני להודות לפרופ' מ' בית אריה, פרופ' מ' בניהו, ד"ר י' הקר ועובדי מכון התצלומים של כתבי היד העבריים, על שהאירו עיני בשאלות חשובות ועזרוני בסבלנות ובלב חפץ.

** דפוס קארעץ, תקמ"ד; דפוס פשמישל, תרמ"ד.

1 לדעת פרופ' מ' בית אריה, כתב היד הוא מן המאה הט"ו או ראשית הט"ז, והוא כתוב בכתיבה ביזנטית.

2 המהדורה שלפנינו מיוסדת על כתב יד זה, שהוא הברור והקריא בין כתבי היד.

אפריקאי[3] והינו, כנראה, מן המאה ה־16. בכתב יד זה מצויות קושיותיו של ר׳ יוסף תירשום, המובאות במקביל לדברי המחבר על כוונת המילה.

4. כ״י המבורג לוי 95; ס׳ 26250. כ״י של ספר הפליאה, מכיל 363 דפים. כנראה מן המאות הט״ז–י״ז[3]. הכתיבה היא מטפוס ספרדי ואינה זהה לזו של כתב היד כולו [מדף 133/א, ב כתיבה זהה לזו שבהקדמה, וכן מדף 153/ב–155/א]. בשולי הדפים הערות ופירושים[4]. בגוף כתב היד נמצאת מספר פעמים חתימת השם שלום [דף 241/ב, 273/א] ובדף 272/ב השלום מקצה. בכתב יד זה מצויות קושיותיו של ר׳ יוסף תירשום כשהמעתיק מתיחס אליהן בפירושיו בשולי הדפים [= בזה יתורץ קשיא שהקשה הר׳ יוסף...].

5. כ״י ששון 757 ^{O}68; ס׳ 9225. כ״י של ספר הפליאה הכתוב בכתיבה מזרחית רהוטה[5]. זהו כתב יד מאוחר, כנראה מן המאות הט״ז–י״ז. מדף 568 הועתק בידי מעתיק אחר. בכתב יד זה מצויות קושיותיו של ר׳ יוסף תירשום וכן הערות נוספות שנכתבו על־ידו[6]. בין נוסח כ״י זה וכתבי היד האחרים ישנם שנויים רבים. כ״י זה נמכר בשנת 1980 בלונדון לקונה אנונימי[7].

6. כ״י ירושלים מוסאיוף 32; ס׳ 22859. כתב יד של ספר הפליאה, כולל 411 דפים. בשולי הדפים הערות ופירושים. כתב היד כתוב בכתיבה איטלקית והוא, כנראה, מן המאה הי״ז. בכ״י זה מצויות קושיותיו של ר׳ יוסף תירשום, והמעתיק מתיחס אליהן ומפנה את תשומת לב הקורא לתשובות הניתנות עליהן בגוף ההקדמה.

בנוסח כתבי־יד לונדון וניו יורק, מוסאיוף וליוורנו, משולבים בתוך דברי ההקדמה ציורי מערכת הספירות. בדיקת הנוסחים השונים של ששת כתבי היד של הקדמת ספר הפליאה מצביעה על קרבה בין כ״י לו וכ״י נ׳ וכן על קרבה בין כ״י מ׳ ול׳. נוסח כ״י ש׳ הכיר כנראה את נוסח כ״י ה׳ ול׳ והוא משתמש כנראה בשתי הנוסחאות[8].

על ההקדמה ותוכנה

״ספר הפליאה״ בנוי במתכונת של שיחה המתנהלת בין בני משפחה אחת, סב, אב ובן, ובתוכה משבץ המחבר את רעיונותיו ועקרונותיו. מאחורי הספר מסתתרת דמותו של מקובל הלוחם על דעותיו ועמדותיו, ומנסה להוכיח, בכל דרך אפשרית, את עליונותה של הקבלה על פני שאר השיטות המנסות למצוא את פשר הכתוב בתורה

3 על כך העירני פרופ׳ מ׳ בית אריה.

4 כך, למשל, מעיר הכותב בענין הנודר — ״נראה מכאן האדם [ש]הוא מהול אין לו כ״כ תאוה במשגל כמו מי שאינו מהול, והראיה היונים שהם משוטפים בשגל ובזימה הרבה, ימח שמם וזכרם״.

5 לדעת פרופ׳ מ׳ בניהו הכתיבה היא שאלוניקאית.

6 וראה על כך בנספח א.

7 כתב היד תואר ע״י פרופ׳ ש׳ אברמסקי בקטלוג שיועד למכירה הפומבית.

8 כך, למשל, הוא מביא לגבי הכתוב בעמ׳ 288, שורה 88: ״למען ייטב לך״, את נוסח ה וכנוסחא אחרת מביא את נוסח ל.

ובתלמוד. חשיבות ההכרה בערכה של תורת הסוד היא מכרעת, בשל התחושה העמוקה של המחבר כי הנה הגיעה עת הגאולה. מלחמתו של המחבר מתנהלת בכמה מישורים. הוא נלחם בעמדות, בשיטות ובתורות המתנגדות לעמדתו שלו. בפילוסופים, במתפלפלים, בקראים ובנוצרים, וכנגד תופעות חברתיות שליליות הפושות, לדעתו, בצבור שבו הוא חי[9], והמרחיקות את בוא הגאולה. המסגרת הספרותית של הדיאלוג עוזרת למחבר להציג את עמדתו, ולשם כך בחר בדמויות פסוידואפיגרפיות של בני משפחה אחת (הסב — אביגדור, האב — אלקנה או קנה והבן הנכד — נחום). הסב והאב מיוצגים כדמויות בעלות סמכות, ואילו הבן־הנכד מיוצג כמי ששואל את השאלות והקושיות, מביע את הדעה המתנגדת, מתקיף ומתריס כנגד הכתובים.

השיחות מעוצבות כויכוח סוער על פירושם של פסוקי התורה וטעמי המצוות. דרך זו של דיאלוג אף עוזרת למחבר הספר להעלים את מקורותיו[10]. ספר הפליאה ברובו הוא אוסף של קטעים שונים שהמחבר צרפם יחד, והמהווים אנתולוגיה קבלית מכתבים שונים.

הקדמת הספר פותחת בספור המסופר בגוף ראשון ע"י הדובר, המזדהה בשמו אלקנה. הפתיחה להקדמה זו מציגה לפנינו מסגרת ספרותית האגיוגרפית[11], שבה מעלה המחבר שרשרת אירועים מופלאים הקורים לדובר. בספור זה מספר הדובר כיצד רכש את חכמתו. מטרתו של הספור להורות כי כל דברי המחבר שיובאו להלן בספרו אינם דברים בדויים מן הלב אלא דברים מקודשים, אשר נמסרו לו מפי מלאכי עליון במתיבתא דרקיעא, וכפי שהוא אומר: "לכן אמרתי אכתוב רשימה שיהא רשום בעיני כל ולא מליבי אני אומר אלא כאשר גילו לי ממתיבתא דרקיעא ממלאכי קטמיא ומשרפיא ומבני אלהא". הספור הבא בהמשך לדברים אלו בא לאמת הכרזה זו.

עלילת הספור מתרחשת במספר מקומות. המעבר ממקום למקום קשור למעשי פלא המתגלים לדובר. מעשים אלו עולים במעלתם בהדרגה עד לשיאם — בו מגיע הדובר למתיבתא דרקיעא. הספור מסתיים בירידת הדובר מן השמים ארצה ובאמירת דברי שבח ותודה לקב"ה. תפילה זו מופיעה בנוסחים המודפסים של הספר בצורה מקוטעת. לעומת זאת בכתבי היד שלפנינו היא מופיעה במלואה ומציגה לפנינו אקרוסטיכון של השם אלקנא.

9 על מקומו של המחבר ראה בספרי, הפליאה והקנה, יסודות הקבלה שבהם, עמדתם הדתית חברתית ודרך עיצובם הספרותית, חבור לשם קבלת דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, תש"מ, פרסומי המדרשה ללימודים מתקדמים, עמ' 1–15, וכן במאמרו של י' תא שמע, היכן נתחברו ספרי הקנה והפליאה, פרקים בתולדות החברה היהודית בימי הבינים ובעת החדשה מוקדשים לפרופ' יעקב כץ, ירושלים, תש"מ, עמ' נ"ט–ס'.

10 על מקורותיו של המחבר ראה בספרי הנ"ל, פרק ב', עמ' 71–115.

11 וראה על כך י' דן, הספור העברי בימי הביניים, ירושלים, תשל"ד, עמ' 147–151; וכן הנ"ל, לתולדותיה של ספרות השבחים, מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי, ירושלים, תשמ"א, עמ' 82–100.

המשכה של ההקדמה אינו מופיע בשאר כתבי היד והדפוסים. נראה שצורפו לכאן קטעים שונים ע"י מעתיק מאוחר שאימץ לעצמו את סגנונו של המחבר (בדברי הקשור בין הקטעים השונים). חלק זה של ההקדמה מכיל את הקטעים הבאים:
א) דיון בשם של ע"ב. הדובר מבקש מהקב"ה שישלח לפניו מלאך. הוא משביע את הקב"ה בשמותיו השונים, ובקשתו נענית. המלאך מופיע לפניו ומלמדו סודות שונים, כמו סוד המצוות, סוד טעמי הקרבנות, סוד השמות וסוד השדים.
ב) שלשה שירי שבח לקב"ה:
1. "אדון עולם אשר שמו נעלם", שהוא שיר שוה חרוז בן תשעה עשר בתים. הדלתות לאורך כל השיר מורכבות משתי צלעיות החורזות ביניהן.
2. "זקנים גם נערים באו וראו את תשועת ה'", שהוא שיר שוה חרוז בן ששה בתים.
3. "בכ"ב אותיות יסד תורתו", שהוא שיר שוה חרוז בן חמשה בתים.
ג) סוד דמות גוף האדם, המועתק מפירושו של ר' יוסף אשכנזי לספר יצירה (הפירוש המיוחס להראב"ד), פרק ה', מא, דף נ"ה, ע"ב.
ד) סוד מצות מילה, מועתק מספר הקנה נ"ח, ע"ב – ס"ב, ע"ב.
ה) סוד מעלתן של מצוות עשה ולא תעשה. ראשיתו של הקטע בספר הפליאה ס"ח/ג', ומקורה בסוד שם של ע"ב, כ"י פלורנץ, שולחן 44, דף 2/ב.
ו) שבח לקב"ה: "אתה הוא הגדול הגבור והנורא". מצוי בהקדמה לספר הקנה, דף י"ח, ע"ב (דפוס פאריצק), ומקורו בהיכלות רבתי, פרק כ"ו.

מהרכב הנושאים השונים המופיעים בהמשך ההקדמה ושהובאו לעיל, ברור כי אלו נתוספו ע"י מעתיק מאוחר, שחפץ להרחיב את המסגרת הספרותית של הספור הניתן בראשית ההקדמה. מעתיק זה השתמש במקורות שונים [בדומה למחבר הספר], ליכדם יחד ושיבצם במסגרת ההקדמה.

המהדורה שלפנינו מיוסדת בעיקרה על כתב יד לונדון, OR 10694/6. בשל בקשת עורך הקובץ השמטתי את השנויים אשר אין להם משמעות מיוחדת להבנת הטקסט. כך הושמטו השנויים של תוספת וחסרון ו', י', חלופי זכר ונקבה, חלופי מם ונון סופיות, תוספת ה"א הידיעה ואותיות השמוש, וחלופי סדר המלים (באימה ביראה־ביראה באימה).

מקרא

1. כ"י ניו יורק J.T.S.mic 2202	סימונו נ.
2. כ"י ליוורנו תת 60	סימונו ל.
3. כ"י המבורג לוי 95	סימונו ה.
4. כ"י ששון 757°68	סימונו ש.
5. כ"י ירושלים מוסאיוף 32	סימונו מ.

6. סוגרים מרובעים מציינים את צורת הבאת המילה בכ"י לונדון: אבי־גדור]
7. משמאל לסוגרים — המלה וגירסותיה בכתבי יד אחרים: אבי־גדור] אביגדור מ. 'ליתא' לאחר מלה בסוגרים מציין כי המלה או המשפט אינם מצויים בכתב היד המצויין.
8. אות נ' לאחר סוגרים מרובעים מציינת תוספת של מלה או משפט: הקטנים] נ' האלו.

הקדמת ספר הפליאה

אמר אלקנה בן ירוחם בן אבי גדור ממשפחת רם. ראה ראיתי נפלאות עליונים וניסי תחתונים מתורה הקדושה הנאמנה, בע׳ פנים נדרשת, והיא דבר אש כדכתי׳: ׳הלא כה דברי כאש נאום יי׳ וכפטיש יפוצץ סלע׳[1]. ובכל יכול ליחלק חרץ, מחכמת הקבלה, משום ח״ו יקוצץ בנטיעות. לכן, אמרתי, אכתוב תורה רשומה, שיהיה רשום בעיני הכל, ולא מחכמתי אני אומר אלא, כאשר גילו לי ממתיבתא דרקיעא וממלאכי קושטא ומשרפייא ומבני אלהא. על הר הזיתים הייתי עומד, קול שמעתי, ואדם לא ראיתי; ואמר הקול: ׳אלקנה, בני, קום מכאן ועמוד לישיבתך׳; ומקום מיל היתה, וקפצה הארץ, והלכתי בד׳ פסיעות ושם עמדתי, וזקן א׳ ראיתי, ונבהלתי כי דמי לבר אלהין. אמר לי: אל תחזור, כי אני אליהו. מיד שמחתי שמחה גדולה עד מאד, ולמדני מה לומדים במתיבתא דרקיע, והראני פלאות, ולקחני והוליכני לאבן א׳ גדולה של אש, ושם היה נכתבת אש שחורה ע״ג אש לבנה, והיה אומ׳: ראוי אלקנה בני לעמוד בסודי נתיבות. מיד אמ׳ לי אליהו ז״ל: אתה מכיר מה שכתוב בכאן? אמרתי: הן. אמר: ברוך הנותן ללב בינה, להבין ולהשכיל במילי קושטא דדרקיעא. לקחני והוליכני בבית המדרש וישיבני לשם, ונתן לי כללים ממתיבתא דרקיעא עד שנבהלתי ונסמר סערת בשרי, ונזדעזעתי ורעדה אחזתי חיל כיולדה.

אמר לי: בני, אל תפחד כי קשתותי יסובבוך וילמדוך אמת. ולקחני והושיבני במקום א׳, ומיד יצתה אש וסובבני והיתה לומד אותי תורת אמת תורת חסד. וישב עמי הרבה ימים ולמדני הרבה. ובכל אלו הימים, ראיתי נפלאות נעלמו מעיני כל חי, מעין השמים נסתרו. א״ל אליהו ז״ל: בני, הבנת? וכשלא הייתי מבין היה אומרו יותר מבואר ומפורש. והוליכני במערת אברהם ויצחק ויעקב, וגם הוליכני במתיבתא דרקיעא, עד שלא יכולתי עוד. ואמרתי: הורידני. ומלאכי מעלה אומרים: מה לילוד אשה בינינו? והורידני: ושבחתי להקב״ה על נפלאותיו, ועל חסדיו, ועל גאולתו; ועמדתי בתפלה וכך אמרתי:

1 ירמ׳ כג כט.

1. אבי גדור] אביגדור מ. / וניסי] ועם ה. / 9. אל תחזור] אל תפחד ה.מ.ל.ש.נ. / 11. היה] היתה ש.ה.מ.ל.נ. / נכתבת אש] נכתבת על האבן אש ש. נכתבת האבן ה.מ.ל.נ. / 11. ראוי] ליתא ש. / 12. ז״ל] ליתא ש. / הן] לו ש.ה. לו כן מ.ל.נ. / 14. וישיבני] והושיבני ש. וישבנו נ. / לשם] שם נ. / 15. ונסמר] ונסתמרא ש. / ונזדעזעתי] ליתא ש. / 16. כי קשתותי יסובבוך] כי אתך אנכי ואל תסמר כי ה.מ.ל.נ. / וילמדוך אמת] דרך אמת ה.מ.ל.ש.נ. / 17. וסובבני] וסבבה אותנו ש. וסיבבנו מ.ה.נ. / והיתה] והיה ש.ה.מ.ל.נ. / לומד] מלמדני ש. / 18. ובכל אלו הימים] וראיתי באלו הימים ש. / נעלמו] אשר נעלמו ל. / מעין] מעוף מ. ומעוף ה.ל.ש.נ. / 20. ומפורש] ויותר מפורש מ.ע.ה.ש.נ. / והוליכני] ולקחני והוליכני מ.ה.ל.ש. / במערת... יעקב] במערת האבות ז״ל ש. / 21. מה] מה יש מ.ה.ל.נ. / 22. גאולתו] גדולתו ל.ש.מ.נ.

מגדל עוז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב מל סל

אלי אתה אודך אלהי ארוממך איחדך אדון אמונתך אמלא שבחותיך
למדתי לשוני להודות לה׳ לרומם לברכך לשבחך ליחדך לעורר לרחמך
קדושים קנו קנין קדשך קדוש קראתי קדוש קרבתני קדשך קרוב
נאדר(י) נכבד נקדש נגה נדיבותך נחני נסך נקרת נקיקי נחלים
אשרי איש אשר אוהליו אולמיך אכן ארוכה אחרית אחרונים אמרתי

והייתי עומד באימה, ביראה, וברעדה גדולה; עד שאליהו ז״ל אמר לי: אל תפחד! ולמדני סודות הרבה, והרבה טעמים של תורה ע״ד האמת ר״ל בקבלה. ולמדני כל סוד מעשה בראשית הנסתר, ואפילו הימים, וכל מעשה המשכן וקרבנות, והמועדים והמצות, ורמזי המצות ומדות של מעלה, ומדות של מטה, ובמה נוהגין מתיבתא דרקיע, וסוד קטן וסוד גדול, ומחנות עליונים ומעלתן ומנינן.

ובכל מאמר ומאמר היה אומר לי, אם אני מבין, מפני שזאת חכמה גדולה, שאינו צריך אדם בישן לשאול, שלא ישאר בספק, כי הוא אסור גדול, משום ח״ו שלא יפריד, כאשר אבאר לך בעז״ה. ועל כן אמרו ז״ל ׳ולא במרכבה ביחיד ולא במעשה בראשית בב׳[2] מפני שצריך לפחות ב׳ אנשים ראויים לזאת החכמה, זקנים ונכבדים, שיהיו יותר מארבעים שנה. כי אין ראוי לכל א׳ ללמוד זאת החכמה הקדושה, אשר מעיני כל חי נעלמה ונסתרה. וגם יש בו סכנת נפשות, כ״ש לאלו האֲנשים, שהולכים אחר שמות ופעולות גדולות וקמיעין, אין ראוי להשתמש אדם בהן, כי נכרתים חייו כ״ש למי שהן השבעות מלאכים הם מפסידים העה״ז וה״הבא. והראיה, כי אין להם ברכה במעשה ידיהן כלל ועיקר, אלא הן הולכין מדולדלים ועניים כל ימי חייהם. ואף כי ישתמש אדם בהן, ישתמש לצורך גדול, או לסבת צבור; ויעשה הקריאה בתענית, בטהרה, ובשינוי בגדים; ולא במקום ששם אשה, אלא יחידי ויותר טוב שיהיה עמו חבר, שבמקום שיש שנים מלמדים זה את זה, ואינם באים לידי מכשלה ומבוכה וילכדו בגהנום הדלוקה.

ויש גם כן קמיעין מומחין לרפואות ולחכמה ולדברים אחרים יש, ורובן תלויין בכוותב; ואף גם זאת, לא לעולם בסדר אחד מועילים אלא, שיש עתים, שאינן מהנים

2 משנה חגיגה ב, א.

/ 26. להודות לה׳] להדות ולהלל לרומם ש. / 29. אמרתי] אמרותי ה.מ.נ. / 32. ואפילו הימים] ליתא ש. הימין ה.מ.נ. / 34. וסוד קטן... גדול] וסוד גדול וסוד קטן מ. / 40. ונסתרה] ליתא ש. / 41. גדולות] ליתא ש. / 42. למי שהן] למי שעושים מ.ש. למי שהם עושים נ.ה.ל. / 43. כל ימי חייהם] כל ימיהם ש. / 44. ישתמש] ליתא ש. / הקריאה בתענית בטהרה] בקריאה ובטהרה ובתענית ה.ש. ביראה ובטהרה ובתענית מ.ל. בקדושה ובטהרה ובתענית נ. / 45. ויותר טוב שיהיה] ואם יהיה עמו חבר יותר טוב ש. / 46. זה את זה] זה מלמד את זה מ. / ומבוכה] ליתא ש. / 47. וילכדו בגהנום הדלוקה] ליתא ש. / 48. ולחכמה ולדברים] לחכמה ויש לברים ל. / 49. זאת] כן ל.נ. / לעולם]

לכלום. וכל מי שיאמר לך חוץ ממה שאמרתי, אל תאמן לו, ולא תשמע בקולו; וכל זה בעבור קדושת ה' וקדושת השכינה והמלאכים אשר סביבותיהם, וקדושת המרכבה. כי העוסק במעשה הזה, המלאכים פוגשים סביביו. כדתנן רבנן: 'מעשה ברבן יב"ז שהיה רכוב על החמור והיה ר' אלעזר בן ערך מחמר אחריו א"ל ר' שני לי חלק א' במעשה מרכבה, אמר לו: ולא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד, אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו. א"ל: תרשני לומר לפניך דבר ממה שלמדתני. א"ל: אמור. מיד ירד ריב"ז מן החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. א"ל: ר', מפני מה ירדת מן החמור? אמר: אפשר שכינה עמנו ומ"ה מלוין אתנו ואני ארכב על החמור? מיד פתח ר' אלעזר בן ערך ודרש במעשה מרכבה. ירדה אש וסבבה את האילנות.'[3] גם חזקה ומסורת, שכל מי שאינו ראוי ומתעסק בשם המפורש, מיתתו קרובה. ואפילו בצדיק נקי טהור גמור שנינו 'ודישתמש בתגא חלף'[4] ושנו בו ק"ו מבלשצר שנשתמש בכלי ב"ה, שהן מעשה בני אדם ויש להם דמים ויש להם חליפין, שנטלו חייו מן העולם. וכל רבותינו ואבותינו אוסרים להזכיר שם המפורש, וכשמזכירין אין אומרין אלא אתניק, כי מועתק הוא קריאתו והגיונו, ומסור מאחד לא'; ואין אומרין אלא בקדושה ובטהרה, בעת צרה ולא בכל עת. כענין כאמרו בה. והשם הגדול שהוא בן ע"ב אותיות לקוח מב' מקראות שבתורה. ואין סוד אותיותיו ידועות: וכן שם בן מ"ב אותיות אע"פ שאותיותיו ידועות, אינו מסור בהגיונו ובקריאתו בקבלה, אלא יש אומרי אַבְגְיָתָץ ויש אומ' אַבַגְיָתָץ. ובסופו יש אומ' שַקוָצִית ויש אומרים שְקוּצִית. ואין מוכיח וגם חלופין אחרים יש לו. שאלתי לאליהו ז"ל ואמר לי, אין עתה זמן. וכן בכאלו אוחזי העינים, אין אנו יודעים מתכונתו אלא הוא מקלקל את האויר. סוף דבר, הנני מזהירך ומשמרך מדרך מכשלה ומבוכה גדולה, שלא תלך אחר שמות הקדש ואחרי ענינים אלו, כי תפסיד עולמך, ותכנס בחטא גדול. ולא תעשה השבעת מלאך ושטן, וגם שלא יזקוק, שאתה מטריח אותם ומצערם צער גדול ונורא.

ואחזור לדברי למה שהייתי מדבר, כבר למדני אליהו הרבה דברים והרבה טעמים, עד שלא נראה אלי. ונחלתי מקצף גדול, שלא נראה אלי עוד, עד שהלכתי על הר הזיתים, וישבתי בתענית ובתפילה ימים רבים, וכן אמרתי: יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי, המלך הקדוש, למען שמותיך היקרים, הקְדוּשים, הכתובים בנקיות ובטהרה.

3 תוספתא חגיגה ב,א; בבלי חגיגה יד ע"ב.

4 אבות א יג.

ליתא ש. / שאינן מהנים לכלום] ליתא ש. / 50. לן] ליתא ש. / 51. אשר סביבותיהם] אשר הם מ. / 53. רוכב] רוכב ש. / מחמר] מחזר מ.ל.ש. / 56. האבן תחת הזית] אבן אחת תחת הר הזיתים ש. / 60. גמור] ליתא ש. / 61. בני] ליתא ש. / בני אדם] ב"ר מ.ל. בשר ודם נ. / שנטלו] שנטל ל. ניטלו ש. / 64. שהוא בן] שהוא שם בן ש. / 65. מב'] מג' ל.ש.מ. משלשה ה.נ. / 66. בהגיונו] בהגייתו נ. / בקבלה] ליתא ש. / 67. ובסופו] ולסופו מ.ל.ש.נ.ה. / 68. שאלתי לאליהו] ובכל אלו שאלתי מ.ל.ש.ה.נ. / וכן בכאלו] וכן ג"כ אלו מ.ש.ה.נ. וכן גם אלו ל. / 69. אין אנו] גם כן אין ש.ה.מ. ג"כ אנו אין נ. / דבר] ליתא ל.נ.ה.מ.ש. / 70. ומשמרך] ליתא ש. / ומבוכה גדולה] ליתא ש. / 71. אלו] אלא מ. / ותכנס... ונורא (שו' 72)] ליתא ש. / 73. לדברי] ליתא ש. / עד שלא] ואח"כ לא ש. / 74. על הר] להר ש. אל הר מ.ל. / 75. וישבתי] ליתא ש. / 76. הקדוש

ויהי רצון מלפניך אכתריאל יה השם הקדוש בשבעים ושתים שמות הקדושים הכתובים, שהם יוצאים מג׳ פסוקי שהם: ויסע׳ ויבא ויט׳ ושמותם שהם: יהו ילי סיט וכו׳ ובכח שמות ארבעים ושתים אותיות, הכתובים בנקיות ובטהרה שהם: אבגיתץ קרע שטן נגד יבש בטר צתג חקב טגע יגל פזק שקוציח.

למען שמותיך הקדושים, שתשמע בקשתי בשם שושניאל, ובשם אתניק גליל, ובשם שמעיה ובשם צורתק השר הגדול, ובשם יהוה רם ונשא, גדול שמו עדי עד. שתשמע תפילתי ותחנתי, למען שמך הגדול, הגבור והנורא קדוש שמו, רם הוא ונשא עדי עד. שתשלח לי מלאך שלך. אנא, מלך גדול ונורא, חכם הרזים ומגלה נסתרות, מגיד נעלמים, שומר הברית והחסד, הגדל נא חסדיך עמי, ואל תשיבני, וראה דרך עוצב בי, ונחני בדרך עולם, למען שמך הגדול והנורא, ולמען שמותיך היקרים, יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי לפניך, יהוה צורי וגואלי אמן סלה.

מיד כשהשלמתי התפילה, ראיתי מלאך אחד בא, ושבחתי להקב״ה איך השלים תאותי, ונתן לי משאלתי ומאויי לבי. וכך אמרתי: ברוך יי אלהי ישראל אשר מלא משאלות לבי והוליכני בדרך יושר ושמע תפלתי ורחמני כרחם אב על הבנים וגו׳. [חסרה מכאן התפילה].

מיד ישבתי עם המלאך, ולמדני סוד מ״ט וסודי המצוות, וסודי טעמי הקרבנות, כולם באר היטב, בדרך ישרה וטובח. ולמדני, כמו הרב לתלמיד, ולמד לי סוד השמות וסוד השדים ואנה רומזים, ואנה השפעתם, ומאנה יניקתם. ועוד שבחתי לה׳ וכך אמרתי:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ	—	אעאנ — וחל	—	וְאֵין חֹקֵר לְחָכְמָתוֹ	
וְהוּא קַדְמוֹן לְכָל קַדְמוֹן	—	וקלק — ול	—	וְיוֹדֵעַ לְאַחֲרִיתוֹ	
וְהוּא מָלַךְ וְהוּא מֹלֵךְ	—	ומום — ויב	—	וְהוּא יִמְלוֹךְ בְּאַחְדּוּתוֹ	
מְקוֹר חַיִּים בְּאֵר מַיִם	—	מחבמ — יעו	—	יְסוֹד עוֹלָם וְסִכְּתוֹ	
וְהוּא אֵין וְאֵין עֵין	—	ואוע — אתג	—	אֲשֶׁר תַּשִּׂיג גְּדוּלָתוֹ	
תָּרֵךְ אוּרִים לְרֹאשׁ דָּרִים	—	תאלד — נלל	—	נְתִיבוֹת לֵב לְחָכְמָתוֹ	
עֵץ חַיִּים אֲמִתִּיִּים	—	וחא — ואל	—	וְאֵין אֶפְשָׁר לְבִינָתוֹ	
גְּשָׁרִים ע״ב רְשָׁמִים ע״ב	—	געוע — ומל	—	וְשֵׁמוֹת מ״ב לְיִרְאָתוֹ	
וְרָשִׁים וְו עֲמוּדִים וְו	—	וועו — היל	—	הֲנָיוֹת יֵ״ה לְחַפְאַרְתּוֹ	

למען] הקדוש למענך ולמען ש. / הכתובים בנקיות ובטהרה] ליתא ש. / 77. הקדוש] ג. הגדול הקדוש ה. / 79. שמות] שם בן ש. / בנקיות ובטהרה] ליתא ש. / 81. הקדושים] אלו ש. / בקשתי] נ׳ וחחינתי ש. / 82. ובשם יהוה... שמך הגדול (שו׳ 83)] ליתא ש. נ׳ ובשם יהו רם ונשא ל.ה.מ.נ. / 84. שלך] ממלאכיך ש. / נ׳ ותלמדני דרך ישר דרך אמת גבורה דרך תשובה דרך תפילה, קדוש אתה וקדוש שמך מ.ל.נ. / 85. עמי] עלי ש. / תשיבני] נ׳ ריקם מלפניך ש.מ.ל.ה.נ. / וראה... בי] ליתא ש. / 86. הגדול] נ׳ הגבור מ.ל.נ. / 87. והגיון... סלה] ליתא ש. / 93. וטובה] ליתא ש. נ׳ בדרך קדושה מ.ל.נ. / 94. השדים] השרים ש.מ.ל. / רומזים] רמזים מ.ל. / ואנה] ומאנה מ.ל.ה.ש.נ. / 95 לרוממותו] לתבונתו ולרוממותו ה. / 11. דמה]

וְשׂוֹק יָמִין קְדוּשַׁת מִין — ויקם — לעי — לְאִישׁ עָנִי יְרוּשָׁתוֹ
שְׁחָקִים מָן בְּהוֹד נֶאְמָן — שמבנ — ואל — וְאִישׁ אַחַר לְשֵׁירָתוֹ
וְאוֹר צָפוֹן בְּגַן צָפוּן — וצבצ — נכל — נְשָׁמוֹת כֹּל לְגִנָּתוֹ
וְהַבַּלָּה "הַמְהֻלָּלָה" — וה — וקל — וְאֵין קֹצֶב לְמַלְכוּתוֹ
וְהִיא אֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר בָּהּ כֹּל — ואאבכ — וכל — וְשַׁעַר כֹּל לְיִשְׁרוּתוֹ
וְשָׂפָע כֹּל יְנִיקַת כֹּל — וכיכ — ובת — וְכֹל בַּכֹּל תְּשׁוּקָתוֹ
וְהָרַעְיָה יְסוֹד פְּרָיָה — ויפ — במל — בְּאֵר מַיִם לְגִנָּתוֹ
קָדוֹשׁ עֶלְיוֹן וְשָׁם חָבְיוֹן — קעוח — דלול — דְּמֵה לְצָבְיִ וְסוֹב לְקַדְמוּתוֹ
וְאִם תָּבִין סוֹדוֹ — ותס — ששת — שֶׁל שִׁיר תִּפְאַרְתוֹ
תְּהִי חָכָם — תח — ול — וְנָבוֹן לְהַרְנָתוֹ

זה שבחתי לשם ית' עם שירי המהודר וסודותיו תוכו שמתי.
על כן השיאני לבי לכתוב ס' אחד בחכמת הקבלה, ורציתי לקראו שמו ספר פליאה, כי הוא פלא בעיני הכל, והוא יסייעני אמן. על כן אמרתי אשיר בהודו: זקנים גם נערים באו, וראו את תשועת יי, שבחו נפלאות, רוממוה ברב גדלו;

שִׁירוּ לְפָנָיו מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנֵי תֵּבֵל — כִּי הוּא קַדְמוֹן לְכָל קַדְמוֹן שַׁבְּחוּ בְּשִׁבְילוֹ
כִּי שְׁמוֹ בְּכָל הָאָרֶץ מָלֵא כְּבוֹדוֹ — וְהוּא קַדְמוֹן וְאֵין חֵקֶר לוֹ
סַפְּרוּ נִפְלְאוֹתָיו בְּכָל עֵדָה — גַּדְּלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם מַלְאֲכֵי ה' גַּדְּלוּהוּ
בְּשִׁשָּׁה יָמִים שָׁמַיִם וָאָרֶץ בָּרָא — לְכִבּוּדוֹ וְלִשְׁמוֹ לְגַדֵּל שְׁמוֹ וְלִגְבּוּלוֹ
מַלְאֲכֵי מַעְלָה קְדוֹשׁ אוֹמְרִים — קְבוּצֵי מַטָּה קָדוֹשׁ אוֹמְרִים לוֹ

לכן אמרתי שיר חדש לו

בְּכ"ב אוֹתִיּוֹת יְסוֹד תּוֹרָתוֹ — אֶחָד עֲלֵיהֶם בְּחָשְׁבּוֹן כו עַל שְׁמוֹ
וּמִמֶּנָּה תּוֹסֶפֶת מְקַבֵּל ב — וְגַם גְּבוּרָה לוֹ וְלִשְׁמוֹ
תּוֹרָה רְשׁוּמָה בְּדָת וְכַתּוֹרָה — הוֹרִיד לְעַמּוֹ
לְשַׁבְּחוֹ בוֹ יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ — בָּהֶם בָּחַר לְעַמּוֹ
עֶשֶׂר סְפִירוֹת לְתִפְאַרְתּוֹ — בָּהֶם יְסַפְּרוּ גְּדֻלּוֹ
מִדַּת חֶסֶד לְפָנָיו לְלַבֵּד זַעֲמוֹ

הנה שציירתי לך סוד הספירות הקדושות. וכל זה למה, בעבור קדושת ה' ית', הקדוש והנורא, האדיר והחזק; ולעולם לא שמחתי שמחה גדולה כמו באלו הדברים. על כן קבלתי עלי, לכתוב ספר אחד, שאגיד גדלו של אלהינו ואומר[5], שתזהרו שלא

5 המחבר מתריע כנגד לימוד ספרו קודם גיל ארבעים. וראה מ. אידל, "לתולדות האיסור ללמוד קבלה לפני גיל ארבעים", עמ' א–יט; *HJS Review* 5 (1980), Cambridge.

רומה מ.ל. / 13. תהי] תהא ה.מ.ל.נ. / 15. בחכמת] מחכמת ל.מ.נ.ה. / ורציתי... שמו] וקראתי אותו ש. / שמו] ליתא מ.ל. / 17. גם] עם ל. / תשועת] ישועת ל.מ.נ.ה.ש / רוממוה] רוממוהו מ.ל.נ. רוממותי ש. / 19. והוא] ואין ל. / קדמון] קדוש ל.ש.ה.מ.נ. / 20. שמי] ליתא ל. / מלאכי ה'] ומלאכים לה' מ.ל.ה.ש.נ. / 24. יסוד] יסד מ. / אחד] יאחד ש. / 25. מקבל] מקביל ש. / 26. וכתורה] וכהלכה ש. / 27. לשבחו] לשבח נ.ש. / 28. גדלו] את ש. / 30–31.

תלמדו בספרי, אם לא שיהיה אדם יותר ממ׳ שנה, ולא פחות מזה, ואם יכול שיהיו שנים, יותר טוב. ותדע ג״כ זה הקדמה; כי כלל כל עשר ספירות, בחכמה ובתבונה ובדעת, כי הדעת היא כלל לז׳ ספירות אחרונות, והם ז׳ ימי בראשית, כמו שידוע לחכמי הקבלה; וכל המצוות הם תלויות במרכבה העליונה, איש איש לפי מלאכתו אשר המה עושים; וכל מצוה ומצוה תלויה בחלק מן המרכבה. וע״כ אמרו חכמי הקבלה, כי הקב״ה וכל התורה וכל האותיות, חקקן ברוח, ועשה כן צורותיו, ועשה ג״כ נתיבות להשקות את גנתו; ובאותן ג׳ הנתיבות היאורים הקטנים, נמשכים ומשקים את הגנה; ונמשכים היאורים הקטנים מן המעיין הגדולה. א״כ, כל היאורים האלו, נמשכים אחר נתיבותם מן המעין הגדול, המשקה את כולם. והם סוד ד׳ דגלים[6], הם י״ב אלכסונים, גבול מזרחית צפונית, גבול מזרחית דרומית, גבול מערבית דרומית, גבול מערבית תחתית, גבול צפונית רומית, גבול צפונית תחתית, גבול דרומית רומית, גבול דרומית תחתית, מרחיבין והולכין עדי עד; והן זרועות עולם, הן י״ב גבולי אלכסון. ואלמדך בני, דרך זו הצורה הם נגדיים נגדיים. תדע, כי כן הם גבולי אלכסון; כבר הורותיך י״ב אלכסונים וצורתן, והדרכתיך במעגלי יושר, למען לא תכשל, ושמתי אתם בהקדמתי, כי הם כמו הקדמה ללומד.

ועתה אני רוצה להודיעך איך האדם הוא עולם קטן, מפני שהוא הקדמה ללומד בה, שילמוד איך דומה. ולא אפרש אות על דרך הסוד הגדול, אלא בנקל; וכל חכם, שיודע חכמת הקבלה, והוא מעמיק בה, ידע להפרישו בעומק.-והנני מתחיל בעזרת האל.

והראשון, שתדע שהוא בצלם השם המתברך, והוא לו מעלה יתירה; ואם אתה חכם תבין מזה המאמר, פלאי פלאות וסודי סודות, נפלאים עד אין סוף וקץ לסודי הסודות. גלגולת חלול כמו רקיע, המח שבראש, כשכינה של הקב״ה ברקיע, תקרה של השינים, כרקיע מבדיל בין מים למים, הליחה של התקרה, כמים הנקוים ממעל לרקיע. רוק העולה מתחת התקרה בפה, הוא הים הגדול שהוא מתחת לרקיע. חלול הגויה והחזה, כדמות חללו של עולם. צלעות, בדמות הארץ, והבשר שמכסה הצלעות, כמו הארץ שמכסה המים שמתחת לארץ. בני מיעים, כדמות תהומות, הריאה והלב שבתוך הגוף, כבעלי חיים בעולם. הדקים שבמיעים, מסובבים כשרצים ששורצים בארץ. עצמותיו של חזה, כאדנים שמתחת לארץ העולם, שתי עיניו, כשתי

6 פירוש ר׳ יוסף אשכנזי לספר יצירה (פירוש הראב״ד) פ״ה מא דף נה ע״ב.

הנה... הדברים] ליתא ש. / 33. אדם יותר] אדם הלומד בו מארבעים שנה ולמעלה ש. / 34. טוב] ליתא ש. / 37. בחלק] נ׳ בחלק אחד ה.מ.ל.נ.ש. / 39. הקטנים] נ׳ האלו ש.מ.א.נ. / 41. והם] וגם ש.ה.נ.מ.ל. / 42. יב אלכסונים] יב גבולי אלכסונין ה.מ.ל.נ. / 46. הם גבולי] הם כמו גבולי ש.ה.נ. / 48. ועתה... עולם קטן] ליתא ש. / שהוא] נ׳ כמו ה.ל.מ.נ. / 49. דומה] מדומה מ. / אות] אותו ש.מ.ל.נ. / הסוד... אלא ליתא ש. / 50. להפרישו] לפרישו ה. לפרשו מ.ל.נ.ש. / 54. כמו] כשמו נ.מ.ל. / שבראש] שבראשה ה.נ.ש. / 55. של] שעל ה.מ.נ. / ממעל] מעל ה.נ. / 56. הים] ים ה.מ.נ. / חלול] חלל ל.נ. / 57. כדמות] בדמות ה. / שמכסה] המכסה מ.ל.ה.נ. / 59. בעולם] לעולם מ.ל. / 60. לארץ] הארץ. מ. / 62. המח] נ׳ אבל המח מ.ה. חבל

מאורות: חמה ולבנה, שתי אזניו ושתי נחיריו והפה, הרי חמשה כדמות חמשה כוכבים. המח שבשדרה, כדמות נחש בריח. וכאשר חבלי המח מושך עד הגלגלת, כך הים נטוי ממטה עד שמי רקיע. י״ב נתחים: אמותיו וזרועותיו וידיו ששה, יריכיו ושוקיו ורגליו ששה, הרי י״ב מזלות, כי״ב מזלות; ששה בצפון, וששה בדרום, מתגלגלים וחוזרים; מלא הגוף מרוח לסבלו, כאשר מלא כל הארץ כבודו.
הנה בארתי לך באר היטב, לא הרבה בדרך הסוד, ואם תרצה תבין הרבה ממנו, כי הוא דבר גדול, שיבין האדם אותו באר היטב; מכל וכל, כי הרבה סודות קשורים, והקב״ה יחיד בעולמו ואין שני לו, והוא יושיענו אמן אמן סלה סלה סלה נצח נצח.
ועתה הודיעך מצות מילה, והיא כמו הקדמה לתורה. ולסודותיה אין להם סוף וקץ, ושמתי אותו בהקדמתי, מפני שהוא הקדמה לישראל, ובה יש להם שכר הרבה, ומי שאין לו מילה אינו ישראל, והנני מתחיל בעזה״א.
פעם[7] אחד, לקחני אבי, והוליכני בהר אחד, וישבנו שם באימה, במורא גדולה, והתפללנו זאת התפילה. ואני בהיותי בן ד׳ שנים ולמדתי מעט, לקחני זקני, והוליכני אל הר, מקום שאין שם ילוד אשה, וישיבני שם מ׳ יום ועמד זקני בתפילה עם שבעה לטרין פת וצלוחית מים, עוסקים במצוות לדעת עניינם; והיה בסוף ארבעים יום עמד זקני בתפילה, ואני עומד לפניו בהול ומבוהל מצד האימה והיראה, כי ראינו מרחוק חיות רעות מכלות חיות טובות וזה התפללנו:

האדרת והאמונה לחי העולמים
הבינה והברכה לחי העולמים
הגבורה והגאוה לחי העולמים
הדעת והדבור לחי העולמים
ההוד וההדר לחי העולמים
הועד והותיקות לחי העולמים
הזכות והזכרון לחי העולמים
החן והחסד לחי העולמים
הטכס והטוהר לחי העולמים
היחוד והיראה לחי העולמים
הכתר והכבוד לחי העולמים
הלקח והלבוב לחי העולמים
המלוכה והממשלה לחי העולמים
הנוי והנצח לחי העולמים
השגוב וההשגב לחי העולמים
העוז והענוה לחי העולמים
הפדות והפאר לחי העולמים
הצבי והצדק לחי העולמים
הקריאה והקדושה לחי העולמים
הרון והרוממות לחי העולמים
השיר והשבח לחי העולמים
התפילה והתפארת לחי העולמים

7 מכאן עד עמ׳ 287, שורה 57 מועתק מספר הקנה נחף ע״ב–ס ע״ב.

המח נ. / חבלי] חבל ל.ה. / 63. י״ב] אבל מ. / 64. ושוקיו] שוקיו מ.ה. / מזלות] ליתא מ.ל. / 66. באר היטב] בארתיהו מ.ל.נ. / בדרך] על דרך מ.ל.ה.נ. / הסוד] סוד מ.ל.נ. / תבין הרבה] הרבה תבין ל. / 67. קשורים] נ׳ קשורים בו מ.ל.ה.נ. / 72. באימה במורא] באימה ובירא ובמורא מ.ל. / 73. זקני] נ׳ זקני מיד אחד מ.ל.ה.נ. / 74. וישיבני] וישבנו ה.נ. / ועמד זקני בתפלה] ליתא ה.מ.ל.נ.ש. / 76. עומד] ליתא ש. / מצד האימה והיראה] ליתא ש. / 77. וזה התפללנו] וזה מה שהתפללנו ש. / 79. הגבורה] הגדולה מ.ל.ה.נ. / והגאוה] והגבורה מ.ל.ה. (נוסח ה׳ בשולי הדף — הגאוה) / 85. השגוב] הסגוי מ.ל.ה.נ. / וההשגב] והשגב מ.ל.נ. / 88.

כי על רחמיך אנו בטוחים, ועל צדקותיך אנו נשענים, ולסליחותיך אנו מקוים,
ולישועתך אנו מצפים. אתה הוא מלך אוהב צדקות מקדם, ומעביר עוונות עמך,
ומסיר חטאת יראיך, כורת ברית לראשונים, ומקיים שבועה לאחרונים. אתה הוא
שירדת בענן כבודך על הר סיני, והראת דרכי טובך למשה עבדך, ואורחות חסדך
גלית לו והודעתו; אתה הוא רחום וחנון, ארך אפיים ורב חסד, ומרבה להיטיב,
ומנהיג את העולם כלו, במדת הרחמים; וכן כתוב 'ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך
וקראתי בשם יי' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם'[8]. אל ארך
אפים אתה, ובעל הרחמים נקראת, ודרך תשובה לנו הורית. גדולת רחמיך וחסדיך
תזכור היום לזרע ידידיך, תפן אלינו ברחמים, כי אתה בעל הרחמים. בתחנון ובתפלה
נקדם כמו שהודעת לענין מקום, ומחרון אפך תשוב כמו בתורתך כתוב, ובצל כנפיך
נחסה ונתלונן כיום ידר יי' בענן, תעבור על פשע ותמחה אשם. כיום ויתיצב עמו שם.
תקשיב שנותינו, תאזין שועתינו, תקשיב ממנו מאמר, כיום ויקרא בשם יי' ושם נאמר
— 'ויעבור יי' על פניו ויקרא יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד
לאלפים נושא עוון ופשע וחטאה ונקה'[9]. סלח נא לעוון העם הזה [כגודל חסדך
וכאשר נשאת לעם הזה].

כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה. ויאמר [אלוהי] יי' סלחתי
כדבריך. הטה אלהי אזניך ושמע, פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך
עליה, כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוננו, כי על רחמיך הרבים. ה שמעה ה
סלחה ה הקשיבה ועשה אל תאחר, למענך אלהי, כי שמך נקרא על עירך ועל עמך.
ובאמרנו: 'שמעה', ראינו אדם אחד אדמוני ביותר ואחרי אדם א' לבן כשלג. ואמרנו:
יום בשורה הוא, ועם התורה באו. וישבו עמנו; וזקני תופס בידי, ונשמטה ידי מידו,
וקמתי וישבתי אצל האנשים ההם, ואמרתי להם: משביעם אני בשר התורה, שלא
תזוזו מכאן, עד בא שאלתי. אמרתי להם: מהיכן המילה יוצאת? אמרו לי פה אחד גם
שניהם: ימל ב"ג, ר"ל: נעלם הגימל. אמרתי להם: א"כ יכתוב ימל לכם כל זכר, מאי
המול יומל? אמרו לי: המל בחיך ימל בלשון, ר"ל: ימל בחכמה הנקרא חיך, וימל
וירד ש.ל.מ. / כיום] כמו מ.ל. / 100. תקשיב שנותינו] ליתא מ.ל.ש.ה.נ. / 2. ונקה] ליתא
מ.ל.ה. / 2. כגודל... הזה]* 4. ויאמר] וטעם שאמר ויאמר מ. ואם נאמר ויאמר ה. ושם נאמר
ש.נ. / 5. אלהי] אלי מ.ל. / וראה] וראה את מ.ל.ש.ה.נ. / 6. תחנוניתו] נ' לפניך מ.ל.ש.ה.נ. /
8. ואחרי] ואחריו ה.ש. / 9. ועם התורה] ושר ה. ומשר מ.נ. ושרי ש. / בידי] מידי
מ.ל.נ.ה. / ונשמטה] תשמטתי מידו ש. / 12. ר"ל נעלם הגימל] ליתא מ.ל. / 13. בחיך] בתוך

8 שמות לג יט.
9 שמות לד ו.

התפילה] התהילה. ה.נ. / 78–88. האדרת... והתפארת] ליתא ש. / 89. רחמיך] רחמיך הרבים
ש. / 90. אוהב] ליתא ש. / 91. חטאת] חטא מ.ל. / 93. והודעתו] והודעתו כי מ.ל.ש.נ. /
הוא] אל מ.ל.נ. / 94. כתוב] כתוב בתורתך ש. / 97. אתה] אתה הוא ש. / ובתפילה נקדם] ובתפילה
פניך נ.מ. / 98. כמו שהודעת] כהודעת ה.נ.מ.ל. / לענין מקום] לענו מקדם מ.ה.נ.ל. / 99. ידר]

החסד יניקתו מן האב, כרחם אב על בנים, והפחד יניקתו מהבינה קו ירוק מלך העולם. והאב מלא רחמים, ועל כן נקרא המל, שאין שם ערלה, חלילה, ועל כן ימל לבינה הערלה ולגלות אור העטרה המכסה בחשך. וע״כ זהו וביום השמיני ימל בשר ערלתו. ומי ימול, המל; ולבער הדינים מן המלך, היא אם על בנים, וע״כ המצוה באיש ולא באשה. וכאשר ימול המעור, הוא היסוד, בן הבינה, ויתרחק הערלה אחיזת הטומאות, יתבער הירקרוקית מן הבינה. ואין המצוה הזו בלילה, שאין דין מבער דין. וע״כ אברהם לא הורשה לשמש עם שרה, כל זמן שלא הוטהר מן הערלה כי מה׳ אלהיו. והמילה היא בסוף האדם, שהוא המעור, כי שם קיברן הקליפות והערלה. ולא בלשון שהדין בלשון מצד דבוק הערלה ביסוד, והאדם, בשמיטה שעברה, לא חסר ממנו דבר, כי אז השלום בארץ תם ושלם. אך בזו השמטה, היצר דבוק עם האדם, על כן צריך תיקון הוא עצמו[10]. לאברהם להטיף ממנו דם הברית, וכן מן הדין היה למולו תכף [ ] דבוק הערלה, אבל לבעבור שצריך לעבור עליו ז׳ ימים ובשמיני מלו, כי בכלל השמיני דעבר השבת הנק׳ זאת, כענין הנודר לגרש את אשתו מקיימה אצלו ז׳ ימים ואח״כ מגרש ואין מתירין לו. והכוונה, שהנודר רומז בבינה ויורד עד העטרה, הוא השבת וגם אין למולו ביום השביעי, כי צריך לשוב בח׳ כי יום השמיני רומז ביסוד הוא המעור, כי הוא עד העטרה, כשתחזור מן למטה למעלה ר״ל מח׳ עד א׳ יהיה היסוד דומיא שבעת ימים והיה עם אמו ומיום הח׳ והלאה ירצה לקרבן והנה גם זה רוצה לראות פני המלך והוא הצדיק יסוד עולם, ואין לראות פני המלך זולתי השוער הוא השבת, והנה דין הבהמה כדין האדם לענין הסוד, כי אפשר גם זה העברת שבעה ימים משום חסרון המילה, שבא להרמיז, שהיה מהול. והאשה כלולה מאש, על כן אינה יכולה לטהר הערלה פן ישרוף ויזיק. ולפי שסביב הברית העליון והעטרה יש צרכים רבים כאמור כל גוים סבבוני[11], ולכן חוזרים על ציצין המעכבים. א״ל: מה ראה קב״ה שלא צוה על אברהם למול משהכיר את בוראו כמו דקיימא לן כבן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו אלא המתין לו עד שיעשה אברהם בן צט שנה? א״ל: בעבור שהיה צריך לצאת ממנו ישמעאל ס״ג חיצון. אמרתי להם: מאי שנא מעשו שיצא מיצחק מהול? אמר לי, לא נתן רשות להכתב ולא להאמר — וגם הברכות

10 וראה ריקאנטי על התורה, לך לך.
11 תהלים קיח י.

ה. / 16. מן האב] מהאב ה.מ.ל.ש.נ. / 19. המל] נ׳ ימול ש. ימלך ה.נ. / הדינים] הדין ה.ל.מ.ש.נ. / המלך] ומלך מ. / על] ליתא מ. / 20. בן] מן ש. / הערלה] הערלה שהיא ש. / 26. עצמו] שאמר ש.נ.מ.ל.ה. / הברית] ברית ש.מ.ל.ה.נ. / וכן] וגם נ.ש.מ.ל. / 27. [ ] שיצא מן הבטן עם חתוך טבורו כי אין בזרע ישראל הקדושים — עפ״י קנה נט/א וכ״י נ׳ בשולי הדף / לבעבור] בעבור מ.ל.נ. / שצריך... ובשמיני] נ׳ שצריך להיות שבעת ימים תחת אמו הם ז׳ ימי בראשית אמו היא הבינה שצריך (קנה נט/א). / 28. מלו] למולו מ.ל. נימול ש. / בכלל] בכל ש. / השמיני] ליתא ש. / השבת] נ׳ כי אין שבוע אם לא עבר מעליו גם מ.ל. / 29. ז׳] ליתא ש. / שהנודר] שהנדר ש.נ. / 32. היסוד דומיא] היסוד ח׳ דומיא מ.ל.ש.נ. / והיה עם] יהיה תחת ש. / 33. פני] ליתא ש. / 34. הסוד] היסוד נ. / 35. שהיה מהול] נ׳ אף כי אינו מהול ש.מ.נ. / 37. צרכים] סרכים מ.ש.נ. / 50. המייתם] הומייתם מ. והמייתם ל. / כי] ליתא

כולם רומזים לדו פרצופין. והתחיל מברוך, שהוא מקור כל הברכות וירד בת״ת שנ׳ עולם במצוותיו הן דו פרצופין, עיקר ההקף אשר בם רומזים המצוות; וצוונו הת״ת על גזרת כתר עליון המלה צי״ע או גמר סוף האדם העליון למול את הבן שאבי הבן עומד במקום האב העליון והיא חכמה, המקבלת מכ״ע, ומקבלת ממנו תמיד, ולכן אין צריך להרמיז אל כתר שיאמר על

דע לך, כוונת הברכה במילת העבדים והגרים, צריך להזכיר בהם הטפת דם (להטיף מהם) הברית וקיום שמים וארץ, והטעם כי גרים והעבדים מצד הטומאה הם באים; והמקטרג סמאל וסנהדרין עומדים בכחם, והטפת דם הברית הוא המפייס אותם, ומשקיט המייתם ושאגתם לטרף, הניתן ליראיו לזכור להם בריתו ובראותם כי יש להם חלק במצוה כל עולתה קפצה פיה[12] אין שטן ואין פגע רע, והברית שלו, ישקט קיום שמים וארץ דו פרצופין, וזהו טעם הוצאת שער בתפילין וסוד עוזא ועזאל וכיוצא בהם, וטעם לקיחת כוס יין בברכת המילה ר״ל הברכה האחרונה, לפי שכבר ידוע לכל בעלי העבודה, כי כוס יין מרמיז ליין המשומר בענביו ולא הופרש מהענבים להעשות יין נסך ויין המשומר שאמרתי הוא השפעת ששת ימי בראשית, הראו אותו השפע לצי״ע והוא המילה ולכן הצריכוהו כוס, וזהו סוד זה ספר תולדות אדם וידיעת זה ממלת זה אלי ואנוהו.

ואפרש לך הברכה: אשר, כ״ע, קדש, על ידי החכמה, ידיד, אדון השמטה, מבטן, הבינ״ה וחק בשארו שם, תת וצאצאיו. חתם יב גבולי אלכסונים שהם י״ב שם השם באות ברית קדש צי״ע, על כן, על כתר עליון. כן שת אל חי חלקינו צי״ע, כי הוא חלקינו, כי הוא מקור החיים, צוה, המצוה של מילה והסיבה להציל ידיעות שהוא כנשמה, שארנו, שהוא הגוף, משחת, מבאר לילית שהיא אשת סמאל, המכתרת לצי״ע, כמו שכתוב אל תאמר עלי באר פיה.

הנה בארתי לך ענין המילה וסודותיה, וענינה, ועמקה, באר היטב, כל מה שקבלתי, וכל מה שהבנתי, הדרכתיך במעגלי יושר למען לא תכשל; קשרם לויח חן הן לראשיך, וענקים לגרגרותיך, השמר לך פן תכשל ותקצץ בנטיעות ותאבד מן העולם, ויכרת זרעך ולא יהיה לך מנוחה על משכבך, ותפרד מן הכת, שנאמר עליהם יעלזו חסידים בכבוד, ירננו על משכבותם, אלא שתלך בדרך ישרה.

ועתה אומר לך[13] רבו של אדם הא׳ עד רבו של אליהו ז״ל. רבו של אדם הא׳, רזיאל.

12 איוב ה טז.

13 סוד שם של ע״ב כ״י פירנצה לורנציאנה שולחן 44 מצוי בהקדמת ר׳ יוסף אשכנזי לס״י (פירוש הראב״ד) דף י ע״א וכן בספר הפליאה דף פח/ג׳.

מ.ל. / יש] שיש מ.ל. / 51. ישקט] ושקט ש.נ.ה. / 52. טעם] ליתא ש. סוד מ.ל.ה.נ. / 53. בברכת] לברכת ש.ה.מ.ל.נ. / ר״ל] פי׳ ש. כלומר מ.ל.ה.נ. / הברכה האחרונה] ברכה אחרונה ש. 54. כוס] ליתא ש. / יין] היין מ.ל.ה.נ. / 55. שאמרתי] שזכרתי מ.ל.ה.ש.נ. / 59. יב שם השם] שהם יב צרופי שם הויה מ.ל.ה.ש.נ. / 61. מקור] צרור מ.ל.ש.ה.נ. / 64. ועמקה] נ׳ ולהיות כי מצות מילה היא הקדמה לכל בר ישראל ויש בה שכר הרבה ומי שאין לו מילה אינה ישראל וסודותיה אין להם סוף ע״כ שמתי אותה בהקדמתי ש. / 65. תכשל] נ׳ ותיאבד מן העולם ולא יהיה לך מנוחה על משכבך ש. / 65–66. קשרם... בנטיעות] ליתא ש. / 73. כמו] נ׳ בימי מ.ל.ה.ש. / 75. תמצא] נ׳

רבו של שם, יופאל, רבו של אברהם, צדקיאל, רבו של יעקב, פליאל, רבו של יצחק, רפאל, רבו של יוסף, גבריאל, רבו של מרע״ה, מטטרון, רבו של אליהו, מלתיאל, כל א׳ מאלו המלאכים היה מוסר קבלה לתלמידו בספר או על פה להחכימו, ולהעמידו על כל העתידות. וכשהוסיפו בעלי הקבלה לחקור על הענינים האלהיים, כמו התנאים והאמוראי׳, לא זכו שיתגלה להם הנבואה, או מלאכים, אלא אליהו ז״ל. כדאמרינן, אליהו זוטא, אליהו רבה, והדומה לזה תמצא לאליהו ז״ל בתלמוד.

אודיעך סוד גדול, נעלם מהרבה אנשים; ידוע, שתרי״ג מצוות — רמ״ח מצות עשה, ושס״ה מצוות לא תעשה. כל מצות לא תעשה, ענשן מפורש; מהן בכרת, מהם מיתה בידי שמים, מהם ד׳ מיתות ב״ד, וכן שאר העונשין; אמנם מ״ע, לא נתפרש בתורה וזה דבר נפלא אדון א׳ אמרם. למה יענשם על ל״ת ולא יענש על עשה? והלא עבר על גזירתו ועל ציוויו בזה כמו בזה, ולא די בזה, אלא שאמרו יבא עשה וידחה עשה את לא תעשה.

ולביאור אלה הדברים נאריך קצת, כי עת לקצר ועת להאריך ואפשר לבאר סוד זה מבלי שנקדים הקדמות אשר עליהן תבנה ותכונן ישוב הקושיות; וזה כבר נתבאר בכמה מקומות מהתלמוד, ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא כדאמ׳ בשלהי חולין בספ״ק דקדושין תניא, ר׳ יעקב אומר: אין כל מצוה ומצוה שכתוב בתורה ומתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלוי בה. בכבוד אב ואם כתיב: ׳למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך׳ ובשלוח הקן כתיב: ׳למען ייטב לך והארכת ימים׳ ואמרינן התם: למען ייטב לך בעולם הזה והארכת ימים לעולם שכולו ארוך[14]. ותו גרסינן בפ״ק דע״ג: אמר ר׳ יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולמחר ליטול שכרם[15]. תו גרסינן בפ׳ כסוי הדם: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקו חרובין מע״ש לע״ש[16]. ותו גרסינן בפרק קמא דתעניות: אל אמונה ואין עול כשם שהקב״ה משלם שכר לצדיקים על מצוה קלה שעושים בעה״ז לעה״ב כך משלם שכר טוב לרשעים בעה״ז על מצוה קלה שעושים בעה״ז ואין עול כשם שהקב״ה נפרע מהרשעים על עבירה שעושים בעה״ז לעולם הבא כך נפרעין מן הצדיקים על עבירה קלה שעושין בעולם הזה[17]. ועוד גרסינן בפרק המקבל: אשכחיה רבא בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של גויים וגו׳ אמר ליה לאו כהן הוא מר מ״ט קאי בבית הקברות א״ל ולא מתני סדר טהרות דתני רשב״י אומר קברי גויים אינם מטמאין

14 חולין קמב ע״א; קדושין לט ע״ב.
15 עבודה זרה ג ע״א; עירובין כב ע״א.
16 ברכות יז ע״ב; חולין פו ע״א.
17 תענית יא ע״א.

לרוב מ.ל.ה.ש.נ. / 76. סוד גדול] נ׳ בענין המצוות מ.ל.ה.ש.נ. / 78. וכן שאר העונשין] ליתא ש. / מ״ע] נ׳ ענשם מ.ל.ה.נ. / 85. בספ״ק] ובפ״ק מ.ל.ש.ה. ובפרק נ. / 88. ייטב לך... לעולם שכולו ארוך] ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכן ימיך לעולם שכולו ארוך ל.ש. ייטב לך ליום ליום שכולו טוב... יאריכון ימין... מ. לעולם הבא ה.ש. / 98. גויים] כאן חסרות ארבע־עשרה שורות

א״ל בר לא מצינא בשיתא א״ל אמאי א״ל דחיקא לי טובה מלתא דבריה ועייליה לג״ע א״ל פשוט גלימך ספא שקול מהני עדיפא ספא שקליה כי הוה נפיק ואזל ושמע דקמדי מאן קדים ואכיל עלמא כרבא בר אבוה נפיק שדינהו[18]. נמצאת למד, דשכר בהאי עלמא ליכא; וכן שרש בידינו, שכל תריג מצוות יש דוגמתן בי׳ ספירות, וכל מצות עשה שיעשה האדם בעולם הזה, הוא מחזיק לענין אליהו ונעשה עליו מלין טוב. ואוי לנפש הנוסע לאותו העולם ולא יהיו בידו מצות מעשיות, כי לא יהיה לו מקום להאחז במרכבה העליונה, ומי יגן עליו בעה״ז מן הפורענויות ובעה״ב מן הענש הלאוין? ויהיה המבטל מצות עשה ענשו עצום; והראיה ממה דגרסינן בפ׳ עושין פסין ובשלהי חגיגה, פושעי ישראל אין אור של גהינם שולט בהם ק״ו ממזבח הזהב אלא שאין עליו בעובי דינר כמה שנים אין האור שולט בו פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון עאכו[19]. הנך רואה שמצות מעשיות מגינות מדינה של גהינם.

וזה דע, כי כל ענשי גהינם כדי אצ״ל שכר המוזמן על מצוות עשה לעוה״ב כי טוב לו לאדם לקבל עליו כל ענשי גהינם ובלבד שלא יפסיד שכרו לעה״ב והראיה העצומה, כי אם לא היה נטיל שכר מצות עשה חמור מן דין עונש מל״ת למה אתי מ״ע ודחי מל״ת, וכי דבר שאין עונש בביטול עשייתו יהיה חמור לדחות דבר שיש בו עונש בעשייתו? שאלא אין הדבר כן, ועוד ראיה מאמרו תורה ומעשים טובים כתריס בפני הפורעות גלה לנו הסוד כי הן מגן לכל ענשי ל״ת. ועוד ראיה, שפרקליט מ״ע דוחה כמה קטיגורי׳ של ל״ת אם יש מלאך אחד מלין מני אלף; ובכלל דע, כי לא יכול הפה להוציא עונש מבטל מ״ע לכן לא נכתב ענשו, והוא דומיא דעוה״ב עין לא ראתה אלהים זולתך עוד נביא לך ראיה א׳ ומאמר א׳ המורה ממנו גודל מעלת שכר ביטול מ״ע וזה הפושע בגופו לבטל מ״ע ענשו חמור יותר מן העבריין על ל״ת שאם עבר אדם על לא תעשה, כששקלו עונותיו וזכויותיו והם שוים אלו כנגד אלו והם שוים, מטה כלפי הזכיות, ועל זה נאמר רב חסד[20] ומטה כלפי חסד, אבל אם בכלל מחצה עוונותיו עון ביטול עשה והוא בכלל פושעי ישראל בגופן כגון קרקפתא דלא מנחא תפילין מעולם אפי׳ שעונותיו וזכויותיו שקולים זה כנגד זה, אין בזה רב חסד מטה כלפי חסד, ואי אפשר לו שלא ירד לגהינם כדאיתא פ״ק דר״ה ראה והפלא על כח מ״ע ומעלתה שהפסידה ממנה מדת רב חסד.

אמר אלקנה, לא אחריש בדי מצות וחין ערכם, גרסינן בכתובות פרק הכותב: אמ׳ רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת ב״ח מצות מי אמר לא ניחא לי למעבד מצוה מאי תנינא בד״א במצות ל״ת אבל במצות עשה כגון שאומרין: טול לולב ואינו נוטל,

18 ב״מ קיד ע״א–ע״ב.
19 עירובין יט ע״א; חגיגה כז ע״א.
20 שמות לד ו.

נ.מ.ה. / 100. עדיפא] טרפי מ.ש. אטרפי ל. שרפי ה. / שקליה] שקל מ.ל. שקול ש. / 1. דשכר בהאי] נ׳ דשכר מצוות בהדין עלמא מ.ל.ה.ש. / 7–8. פושעי... בו] ליתא מ. / 9. מדינה של גהנם] נ׳ ואחרי ההקדמות האלה נבוא להתיר הספק הגדול אשר נסתפקו למה לא נתפרשו ענשי מבטלי מצוות עשה מ.ל.ה.ש.נ. / 10. כי כל] כי אין כל מ.ל.ה.ש. / 20. והם שוים] ליתא מ.ל.ה.ש.נ. / 33.

עשה סוכה ואינו עושה, מכין אותו, עד שתצא נפשו[21]. וה"נ במצות עשה שאין מתן שכרה בצדה אבל אם מתן שכרה בצדה, אין מכין אותו. כדגרסינן בפ' כל הבשר: תניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה[22]. הנה ענשם מבואר לפניך עונש חמור בלי חמלה וראוי שתדע, שהמצות הן קשר א' אי אפשר להיות האחד בלתי האחרת כדמות בגד הנאגד שכל חוט וחוט דבוק לחבירו ועחר לו בחבירו בקיומו — וכבר קדם לך הדבור, כי כל רומזים להקף, וכל הנמצאות כולם מן ההקף השחלשל; ולכן, כל הנמצאות כולם קשורים זה בזה ועוזרים זה לזה, ואי אפשר להיות האחד בלתי חברו; וכן יש בנמצאות בכל ד' מרכבות דומם צומח חי ומדבר סגולות נפלאות כאשר זה נודע לבעלי המחקר המנסים טבעי הנמצאות וכן בד' יסודות עצמן, המשל באש שהיא מחכת ומקפיאה ומצמחת ומכלה ויש לה סגולה מיוחדת שהיא מאירה מאחר שבאלו הנמצאות השפלות נמצאו שנויים כאלו וסגולות כ"ש וק"ו למצות התורה, היוצאים מעצמות ההקף, וצדקה וקטורת וציצית יוכיחו וזה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא ודע זה.

ונמשיל לך משל אחר, כבר ידעת מן החוש, שהפת מועלת מן הרעב, והמים מן הצמא, והאש מן הקור וכל א' משונה מחבירו; כך כל מצוה ומצוה. צורך גדול למתן השכר הראוי לה. ואם בטל אחד מהם ולא קיימן, ימצא החסרון דמיון מי שקבץ מזונות רבים ולא הכין מים, מות ימות בצמא, אע"פ שהכין כל מיני מזונות וה"ה לשאר מיני הצורך מן המצות אם לא קיים כולם, נפל השכר המוכן מכולם.

ועתה בני, פקח עיניך וראה, המבטל מצוה אחת עד היכן מגיע היזקו מצד בטולה, וכן יש סגולות במצות דבר טוב והפכו שהוא פורעניות, כענין ששנינו בי' מאמרות שבעה מיני פורעניות וכו'[23], בד' פרקים הדבר מתרבה וגו'[24], על שלש עבירות נשים מתות וגו' בעון ביטול תרומה וגו' בעון חלה וגו'[25]. לפיכך, אם בעל נפש אתה, שים נכח פניך אלו הדברים ותזכה בם בעה"ז ובעה"ב, ויהיה חלקך עם הצדיקים והקדושים, הנזונים מאור פניו, ולא יהיה אור של גהינם שולט בם, שנאמר: 'ועולתה קפצה פיה'[26], תהיו ישרים בדרכי ה' ותקיימו ולא ימושו מפיכם.

עוד סוד גדול נלוה לזה והוא: בקימך המצות ויחלק לב' חלקים, החלק הא, ראוי

21 כתובות פו ע"א.
22 חולין קי ע"ב.
23 אבות ה,ח.
24 שם ה,ט.
25 ברכות לא ע"ב; שבת לב ע"א.
26 איוב ה טז.

הנאגד] הנארג מ.ל.ה.ש.נ. / 34. בחבירו] ליתא מ.ל.ה.ש.נ. / כי כל רומזים] כי המצוות רומז' מ.ש. כי כל המצוות ה. כי היא המצוות נ. שהמצוות רומזים ל. / 35. השתלשל] נשתלשלו מ.ל.ש.נ.ה. / 37. לבעלי המחקר] בשולים ה' — כי בעלי המחקר הם רופאים שהם מנסים הדברים לדעת טבעם וסגולתם. / 42. ידעת] ידוע מ.ל.ה.נ.ש. / 46. נפל] נ' מידו נ.מ.ל. / מכולם] מקיומם מ.ל.ה.נ. ליתא ש. / 48—49. ששנינו... פורעניות] ליתא ש. / 52. אור] א.ש.מ.ל.ה.נ. / 53.

לאדם, שיבחר מן המשובח והמעולה לכל המינים הראויים לאותה מצוה, וזה נתבאר כדגרסינן ריש פרקא דכל הקרבנות: כל הקרבנות יחיד וצבור באין מן הארץ ומחוצה לארץ מן החדש ומן הישן חוץ מן העומר וב' הלחם שאין באין אלא מן החדש ומן הארץ וכולם אינן באין אלא מן המובחר איזהו מובחר שלהם וכו' וכל הארצות הם כשרות אלא מכאן היו מביאין[27]. השני, בעשותך המצוה, תהדירנה כתיקונה ובעשייתה, כדגרסינן בשבת פ"ד שעור דכלים ובריש נזיר תניא זה אלי ואנוהו אתנאה לפניו במצות בסוכה נאה ובלולב נאה בשופר נאה לכתוב ס"ת לשמו בדיו נאה בלבלר אחר תכריכהו שיראים נאים[28].

השלישי, שיעשה המצות לשמן היא הנק' מצוה מן המובחר, אבל שלא לשמה מצוה נקראת, מצוה מן המובחר לא נקראת; ועוד משל אחד, כגון שכתב מאות א' ולא בק תגין שעטנזגין יצא ידי חובתו, אבל אינו מצוה מן המובחר, עד שיעשה תגין כדגרסינן בפ' מי שאמר הריני נזיר: אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב כי ישרים דרכי יוי משל לב' בני אדם שכלו פסחיהן א' אכלו לשם מצוה וא' לאכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה וצדיקים ילכו בם וזה שאכלו לאכילה גסה ופושעים נכשלו בם אמר ריש לקיש פושע קריה לוה ליה נהי דלא קאעביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קאעביד[29]. והטעם שבכל כלל הנמצאות אין דבר דומה למקום שיוצאים ממנו המצות ולכן ראוי להיות קיומם במבחר המינים והבן זה ודי למבין.

אתה הוא הגדול[30] הגבור והנורא הצדיק החסיד הקדוש הנאמן ארך אפים רב חסד ואמת אתה אדון אלהי האלהים ואדוני האדונים אתה הוא גדול בך מגדילים כל בעלי גדולה אתה הוא צדיק בך מצדיקים כל בעלי צדקות אתה הוא פועל גבורות מחדש חדשות מחדש בריותך בכל יום משרתים מאש לרומם שבחך זך זהיר מזהיר בתוך רבבות אש זונח קנאה ושנאה מואס איבה מרחיק כעס מסיר קצף ויהי רצון מלפניך שכל אשר הוצאתי מפי לא ישוב לי ריקם כי אשר יעשה את אשר חפצתי תם תם הקדמת הספר הפליאה.

27 מנחות פג ע"ב.
28 נזיר ב ע"ב.
29 נזיר כג ע"א.
30 היכלות רבתי פרק כ"ו.

ותקיימו] ויתקיימו בכם ש. ליתא מ. / 55. מן] המין מ.ל.ג. / 61. בשופר] בספר מ.ל. נ' בטלית נאה בתפילין נאים ש. בציצית נאה נ. / בדיו נאה] נ' בקולמוס נאה ש.נ.מ.ל. / 62. אחר תכריכהו] ליתא ש. / נאים] נ' שיראים הם מפות ותפוחים ופרוכות טובים לס"ת בעבור שיהיה נאה מיוחד ש. / 64–65. ועוד משל... תגין] ליתא נ.מ.ל. וכן אם כתבו בו א' תגין של שעטנז מ.ל. / 71. למבין] עד כאן נוסח ה. / 73. אתה אדון] אתה הוא אדון האדונים מ.ל.ש. / ואדוני האדונים] ליתא ש.מ. / 74. גדולה] נ' אתה הוא גביר בך מגבירים כל בעלי גבורה מ.ל.נ. / בך] לך ל.מ.ש.נ. / 75. יום] נ' ויום נ. / זך זהיר] זך זריז מזהיר מ.נ. / 76. איבה] נ' ותחרות ל.ש.מ.נ. / 77. כי] כי אם נ.ל.ש.מ.

נספח א: קושיות ר' יוסף תירשום

בארבעה מכתבי היד בהם מופיע הנוסח המיוחד של הקדמת ספר הפליאה[1], נמצא את קושיותיו של ר' יוסף תירשום, כשהן משולבות בתוך הטקסט או בשוליו. קושיות אלו מובאות ע"י ר' שבתי בר דוד קאשטריינו, המעיד על עצמו, שהיה ביחסי ידידות ואהבה עם ר' יוסף. וכך כותב הוא בדברי הקדמתו לקושיות: "אמר שבתי בר דוד קאשטריאנו הבאתי פה הקושיות שהקשה ר' יוסף בר אליה תירושמי, כי הם דברים גדולים וקושיות גדולות וזה ר' יוסף היה מקובל גדול והיה מפלפל עמי בקבלה עמוקה עד מאד והוא היה ממוריא [ששם היה מקומו][2] ה' יברך אותו ואת זרעו [שלקח לבי אהבה גדולה אותו] ואהבתי אותו אהבה רבה ויראהו ה' מאויי לבו לטובה ויזכו בניו ללמוד מחכמתו..."

קושיותיו של ר' יוסף בענין המילה מתורצות לדעת ר' שבתי ע"י הדברים המובאים בהקדמת ספר הפליאה. ואכן, נמצא בשולי הדפים את הערותיו: בזה יתורץ קושיא שהקשה הר' יוסף[3].

על ר' יוסף תירשום נמצאנו למדים מדברי מחקרו של מ' בניהו[4]. בניהו מציין כי ר' יוסף תירשום היה בקי בכתבי הקבלה ונמצאו בידיו מקורות רבים. כ"י ששון 290 הכולל חבורים שונים הנו אוסף דברי קבלה וסודות שנלקטו ונכתבו ע"י ר' יוסף ונקראו בשם "ספר שושן יסוד העולם"[5]. בניהו משער כי ספר זה נתחבר בין השנים רע–רצ ומציין חבורים נוספים של ר' יוסף הנזכרים בגוף הספר (קונטרס בחכמת הצרוף וחיבור בשם "ספר הירוק").

בכתבי היד שלפנינו מוצאים אנו עדות נוספת על האיש. נראה לי, כי שבתי בר דוד היה אחד ממעתיקי ספר הפליאה וכפי הנראה הגיע עותק הספר לידיו מידי ר' יוסף תירשום. יתכן מאד שאת קושיותיו כתב ר' יוסף תירשום בשולי הספר או באחד מקונטרסיו ור' שבתי העתיקם וצרפם להקדמה בסוברו שהן מתבארות ע"י דברי המחבר. השערה זו נראית לי, כיון שבכ"י ששון בגוף הספר[6], מצאתי את הדברים הבאים, שנכתבו בידי ר' יוסף תירשום עצמו הכותב: "אמר יוסף בכר אליהו תירשום בהיות שצרוף כב אלפביתות צריכות עיון וצרוף מוכרח ואין כל אדם יודע אותן ולפעמים ימצא טעות בצרוף הש' ובמה יודע איפה אם הצרוף נכון וישר אם לא על כן

1 וראה כ"י ששון 757 דף ט, ע"ב; כ"י מוסאיוף 32 דף ג, ע"ב; כ"י ליוורנו ת"ת 60 דף ו, ע"א; וכ"י המבורג לוי 95, דף 7 ע"א.

2 עפ"י כ"י המבורג לוי.

3 וראה בכ"י המבורג לוי 95.

4 וראה מ' בניהו, "ספר שושן יסוד העולם לר' יוסף תירשום", טמירין א 1972 עמ' קפז–רסט.

5 לדעת עורך טמירין י' ווינשטוק, מתאים שם הספר לסוד מנין שם המחבר: ספר שושן יסוד העולם = יוסף בן אליה תירשום (1227 עם האותיות והכולל); וראה שם עמ' קפח הע' 5*.

6 וראה כ"י ששון 757 דפים 363, 364 (קפא/א.ב).

נשאתי ונתתי בדבר והש׳ האיר עיני בו זה כמה שנים רצוני משנת נַהַר וכַּעֲשׂוּ[7] בשנת שלום בָּאָרֶץ נמצאתי פה בברושא[8] ורציתי לחקוק על ספר זה מה שחנני הש׳ פה׳ בנה הצירוף כדי להועיל למעיין בצירופים הנז׳ כאן ובכל מקום מבוא שערים וזה דרכו...״ ובעמוד הבא כותב הוא: ״וכבר דברתי בארוכה בקונטרס הצרוף שחברתי וכאן אין מקום להאריך והנה כתבתי מלת בראשית וממנה תשכיל לעשות מן מוצא הדבר ועד סופו״.

מן הדברים הללו נמצאנו למדים כי ר׳ יוסף תירשום היה בשנת 1533 (רצג = בארץ) בעיר ברוסה. בדבריו אף הזכיר את קונטרס הצרוף שחבר, חבור שנזכר אף ב״ספר שושן יסוד העולם״[9]. נראה גם כי נדד על פני מספר מקומות מעצם ציון ישיבתו כעת בעיר ברוסה (ברושא) והן מדברי ר׳ שבתי המספרים על ישיבתו במוריא.

הקושיות

ומעתה נעיר על הספקות הנופלות בעצם מקום המילה. הקושיה הא׳ למה כיסה ולא גילה הכתוב בפי מקום המילה והיה לו לומ׳ וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ככתוב כענין שאמר וכרות שפכה, כי שם אבר הוא בלשון הקדש; שפכה, עד שהוכרחו רז״ל ללמוד בג״ש לאמר כאן ערלתו ונאמ׳ גבי פרי כל עץ וערלתם ערלתו. מה להלן במקום שעושה פרי אף כאן במקום שעושה פרי, ומה סוד הוא עד שיעלימוהו, ולא יכתבהו בפי׳ והלא ג׳ ערלות הן ערלת הלב וערלת הלשון וערלת מילה קבלה קבלתי מבוארת אלא בג״ש א״כ יאמר בפי ולא יסתם דבריו.

הקושיה הב׳ כל בריאותיו הם שלמי היצירה אל אמונה ואין עול הכל בחכמה, הוא עשך ויכוננך, מלמד שהוא וב״ד נמנו על כל אבר ואבר, והושיבוהו על כנו, ואח״כ לא ימלט מחלוקה הכרחית. אם הערלה דבר מותר ואין צורך לא יבראהו ואם צורך לא יצוה להשחיתו ולמולו (כאן חסרה שורה)

הקושיה הג׳ קושיא מקבלת לראשונה ואם האבר הכרחי וצורך הוא משלמות היצירה למה רוב צדיקים נולדו נימולים.

הקושיא הד׳ קושיא מקבלת לראשונה ואם נולדו כן בעבור צדקתם למה זה נולדו בין הגויים.

הקושיה הה׳ אם הוא דבר משלום המין האנושי הן בהצלחתו המדינית למעט התאוה או בהצלחתו המדינית להיות ניצול מדינה של גיהנם כדרז״ל. למה לא יצוה עליה לאדה״ר ויהיה בזה נכלל כל המציאות ממין האנושי בז׳ מצוות שנצטוה עליהן אדה׳ר ובני נח. ולמה ימנע הטוב להולכים בתמים היה ראוי שיאמר גם להם שימול.

7 שתי המלים מודגשות אך נראה לי כי כוונת הכותב היא משנת נַהַר כלומר משנת רנ״ה, וכַּעֲשׂוּ = וכעת שוב (לא מצאתי צרוף כזה היכול להורות על ציון אחר).

8 הכונה לעיר ברוסה.

9 חבור זה נזכר שם בדף 551 וראה מ׳ בניהו, ״ספר שושן יסוד העולם...״ עמ׳ קפח.

הקושיה הו׳ אם המילה מסגולתה להביא אל השלמות מקצת המין כולו או מסגולתה למין כולו. ולא יתכן לומר למין כולו שהרי לא נתנה לאדם הראשון עם ז׳ מצות אלא למקצת המין והם זרע אברהם אע״ה וא״כ למה זה יתחייבו א״ה בדין של גהינם על המילה ואף אם היו נמולים אין מסגולת המילה להצילם אלא לזרע אברהם אע״ה אלא ע״כ צ״ל שמסגולתה לכל המין וא״כ למה לא נצטוה אד״ה עליה.

הקושיה הז׳ ביום השמיני ימול בשר עורלתו. קשה לי איך דרשו ז״ל מעטו את האשה מחיוב בזה והטילו החיוב על האב לימול. והלא כתיב ימול מהם בין זכר בין נקבה מה תאמר כאשר ציוה אותו אלהים אותו ולא אותה. זה המיעוט קודם מתן תורה היה נתנה התורה נתחדשה ההלכה מה תאמר מצות אשה היא מצוה שהזמן גרמא א״כ נשתוק מלומ׳ אותו ולא אתה.

הקושיא הח׳ מהמבואר כי לא יתחייב הקטן בשום מצוה אלא בהיותו בן יג שנה א״כ למה צותה התורה למול הקטן בן ח׳ ימים ועדיין לא נכנס במצוות.

הקושיא הט׳ מה נשתנה יום השבת מיום האמור אצל מילה כי יום השבת לילו עמו ויום דוקא ביום ולא בלילה.

הקושיא הי׳ והלא אין עשה דוחה את ל״ת ועשה כ״ש עשה ול״ת וכרת בשבת[10].

ועוד ג׳ קושיות אשר יתורצו לעיל כאשר עיני המעיין רואה[11].

הקושיא הי״ד ונתתי לך וכו׳ קשה לי מאד והלא לא נתנה הארץ כי אם בדבור בלבד וא״כ היאך השוה אליו דבור.

הקושיא הט״ו לאחוזת עולם קשה לי ואנה הברית הזה נצטוינו.

הי״ו והייתי להם קשה לי והלא כבר נאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ותו למה לו.

הי״ז אתה וזרעך אחריך לדורותם קשה לי למה לא אמר לברית עולם כאשר אמר.

הי״ח זאת בריתי אשר תשמרו קשה למה אמר זאת יאמר ובריתי אשר תשמרו.

הי״ט אחרי אומרו ובניכם מה צריך לומר ובין זרעך אחריך או ואל יאמר ובניכם.

הכ׳ קשה שאו׳ ונמלתם והי״לל המל לכם כל זכר את בשר ערלתכם ונמלתם למה לי.

הכ״א לאות ברית קשה למה לא אמר לברית ביני וביניכם לאות למה לי.

הכ״ב ימול לכם למה שינה אלא אמר בתחילה המול לכם כל זכר ואמר ימול.

הכ״ג לדורותיכם למה לא אמר לעולם כמו שאמר למעלה לדורותם לברית עולם.

הכ״ד יליד בית ומקנה כסף קשה. למה לא פי׳ דינו ומילתו עד הפסוק השני באומרו המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך למה יחלקהו יאמר בפסוק הראשון כדא וכן שמונת ימים ימנה ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם ואח״כ יאמר המול ימול

10 עד כאן בכ״י ששון. בכ״י המבורג לוי מתחיל מן הקושיה הי״ד (דף 7/א) ובדף 7/ב חחר לקושיא א.

11 חסרות שלוש קושיות.

יליד ביתך ומקנת כספך מכל בן זכר אשר לא מזרעך הוא ולמה יחד עוד פסוק אחד ועוד באותו פסוק השני עשה מעוט יליד ביתך ומקנה כספך.

הכ"ה והיה בריתי בבשרכם לברית עולם קשה למה לא אמר לדורותיכם לברית עולם כמו שאמר למעלה לדורותם לברית עולם.

הכ"ו וערל זכר למה לא כתב וערל זכר מזרעך אשר לא ימול. ואין לומר כי ישוב ממקנת כסף וכו' כי אלו אינם בני ברית אם לא נימולו כי אם זרעו ולמה לא פרט במי ידבר.

אלו הן הספקות[12] אשר נפלו בפרשת מילה וכולן יתורצו עם מאמר בעל הספר המתחיל ואני בהיותי בן ארבעה שנים או חמשה ולאפס פנאי לא עמדתי לפרשם אחת לאחת איך יתורצו[13].

12 ואלו הם דברי ר' שבתי בר דוד קאשטוריאנו.

13 בכ"י ליוורנו תת 60 דף 9 וכן בכ"י מוסאיוף דף ה נמצא בהמשך: "פעם א' הקשה לי זקן א' קודם ר' מנחם קאשטרייאנו אם מפני שבזו המצוה של מילה ינצל מדינה של גיהנם למה ימותו הרבה נימולים מחמת המילה? וגם זו הקושיא מתורצת פה אם תבין ודי למבין".